

VESTIGIA

Archeologie & Cultuurhistorie

Actualisatie van de archeologische maatregelenkaart
van de gemeente Horst aan de Maas, 2014

V1188

Actualisatie van de archeologische maatregelenkaart van de gemeente Horst aan de Maas, 2014

Rapportnummer: V1188
Projectnummer: V14-2893
ISSN: 1573 - 9406
Status en versie: Definitief 2.1
In opdracht van: Gemeente Horst aan de Maas
Rapportage: R.M. van Heeringen, R. Schrijvers
Plaats en datum: Amersfoort, 18 november 2014

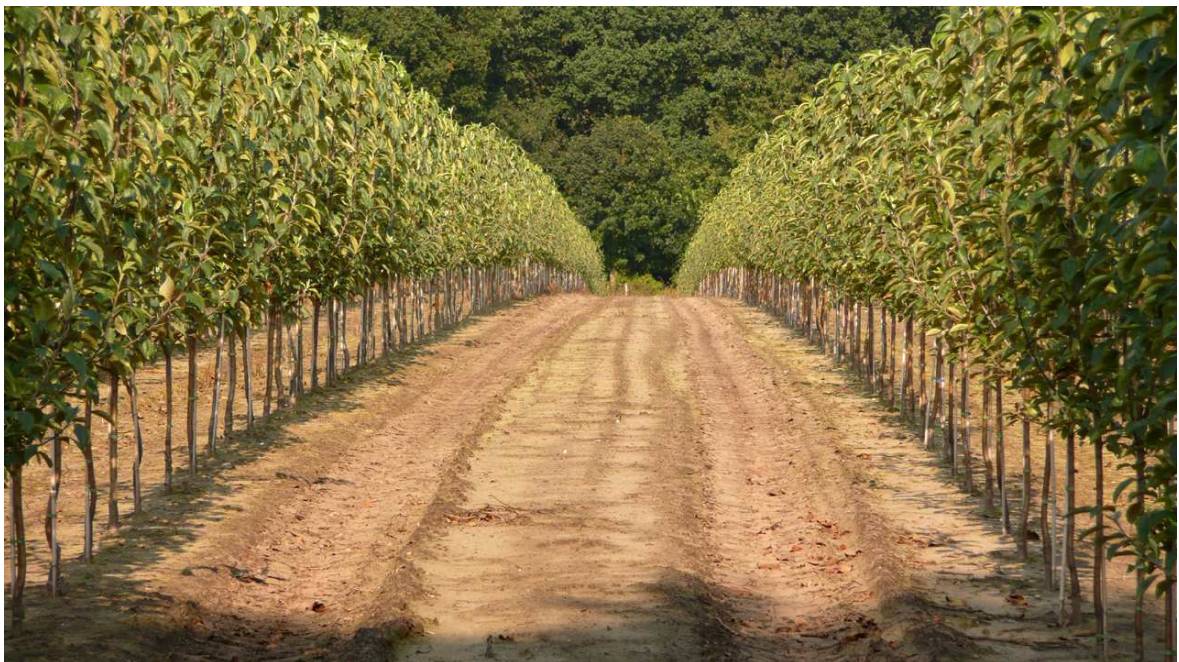
Niets uit dit werk mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze dan ook, daaronder mede begrepen gehele of gedeeltelijke bewerking van het werk, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de gemeente Horst aan de Maas en Vestigia BV

Projectgegevens	
Initiatief	Actualisatie archeologische maatregelenkaart van de gemeente Horst aan de Maas
Toponiem / locatie	Grondgebied gemeente Horst aan de Maas
Plaats	Horst
Gemeente	Gemeente Horst aan de Maas
Provincie	Limburg
Opdrachtgever	Gemeente Horst aan de Maas Postbus 6005 5960 AA Horst
Contactpersoon opdrachtgever	Mw. J. van Melick, dhr. D. Bolhuis, tel. 077-4779777
Oppervlakte grondgebied	Ca. 191,92 km ²
Projectnummer	V14-2893
Uitvoerder en documentatie	Vestigia <i>Archeologie & Cultuurhistorie</i> Dr. R.M. van Heeringen
Projectleider/Senior archeoloog	Drs. W.A.M. Hessing

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	5
1.1	Uitgangspunten.....	5
1.2	Werkzaamheden	5
2	Beleidskader	7
2.1	Wetgeving.....	7
2.2	Gemeentelijk beleid in de periode 2008-2014.....	8
3	Aanvullende toelichting maatregelenkaart.....	11
3.1	Algemeen.....	11
3.2	Vergunningvrij bouwen.....	11
3.3	De grens van 50 jaar en ouder.....	11
3.4	Onderscheid tussen archeologische waarden en verwachtingen.....	11
3.5	Archeologische terreinen	12
3.6	Gemeentelijke archeologische monumenten.....	12
3.7	Gebieden met een archeologische verwachting.....	12
3.8	Vrijstelling in het kader van normaal (agrarisch) grondgebruik.....	12
3.9	Eerder uitgevoerd onderzoek - archeologievrijverklaring	13
3.10	Mogelijk diep verstoorde gebieden	14
3.11	Verdere aandachtspunten bij de implementatie van het archeologiebeleid.....	14
4	Gemeentelijk ontheffingsbeleid archeologie.....	17
4.1	Inleiding.....	17
4.2	Vrijstellingsoppervlakten (maatregelcategorieën)	17
4.3	Onderzoeksverplichting.....	19
	Literatuur.....	21
	Digitale bronnen.....	21
	Bijlagen.....	23

Afbeelding 1 Dekzandrug op de overgang van het dal van de Groote Molenbeek in de omgeving van Hei-Oostenrijk (foto: Vestigia 2008).

1 Inleiding

1.1 Uitgangspunten

De gemeente Horst aan de Maas heeft vanaf 2010 de implementatie van de herziene Monumentenwet 1988 (Wet op de Archeologische monumentenzorg 2007) systematisch ter hand genomen. Hierdoor beschikt de gemeente nu over een archeologische waarden-/ verwachtingenkaart en een maatregelenkaart en kan de interne organisatie Malta-conform werken.

De waarden- en verwachtingenkaart en de maatregelenkaart met de daarbij behorende toelichtende rapporten vormen de basis voor het gemeentelijke ontheffingsbeleid ten aanzien van de 'archeologieplicht'. De mogelijkheid voor ontheffing van de archeologische onderzoeksplicht is afhankelijk van de ligging, de oppervlakte en de diepte van het initiatief.

Tijdens de looptijd van het project waarbij het huidige archeologiebeleid samen met de voormalige gemeente Meerlo-Wanssum (deels) en de voormalige gemeente Sevenum vorm kreeg, zijn de drie gemeenten in januari 2010 gefuseerd en opgegaan in de *nieuwe* gemeente Horst aan de Maas. De voorliggende rapportage betreft een oplegnotitie die de drie deelrapporten samenvat en bedoeld is als werkdocument bij de maatregelenkaart. De afzonderlijke deelrapporten bevatten de uitgebreide onderbouwing van het gemeentelijke beleid.

1.2 Werkzaamheden

De werkzaamheden die in het kader van genoemde opdracht zijn uitgevoerd, kunnen als volgt kort worden omschreven:

- het formuleren van een korte inleiding op het huidige beleidskader (*hoofdstuk 2*);
- een opstellen van een korte toelichting op de maatregelenkaart waarbij met name wordt ingegaan op de actualisatie van de gemeentelijke beleidsruimte bij het vaststellen van de vrijstellingsgrenzen voor verplicht archeologische vooronderzoek (*hoofdstuk 3*);
- het (interactief) digitaal toegankelijk maken van de beleidskaart binnen de gemeentelijke organisatie (*hoofdstuk 4*).

2 Beleidskader

2.1 Wetgeving

In de laatste decennia is de wettelijke aandacht voor het bodemarchief sterk gegroeid en spreekt men in dat kader van archeologische monumentenzorg (AMZ). Om het bodemarchief voor het nageslacht te bewaren en ook in de toekomst nog te kunnen raadplegen, wordt in de AMZ geprobeerd de resten van het verleden zo goed mogelijk te behouden, te ontzien en te beheren. De term ‘archeologische monumentenzorg’ (AMZ) geeft de kern daarom goed weer: ‘archeologie’ is inmiddels niet meer synoniem met wetenschappelijk onderzoek en het uitvoeren van opgravingen, maar bestrijkt het hele terrein van behoud en beheer van archeologische waarden en verwachtingen in een breder cultuurhistorisch perspectief. Deze opgave geldt niet alleen voor archeologen, maar is ook en vooral bedoeld voor al diegenen die zich in de gemeente Horst aan de Maas bezighouden met kwaliteit van de ruimtelijke inrichting.

De context voor de actualisering (2014) van het gemeentelijk archeologiebeleid van de gemeente Horst aan de Maas is de Wet op de archeologische monumentenzorg (Wamz) die op 1 september 2007 in werking is getreden. Deze wet omvat een wijziging van de Monumentenwet, de Wet Milieubeheer, de Woningwet en de Ontgrondingenwet. Vanaf die datum zijn gemeenten op basis van artikel 38a van de herziene Monumentenwet verplicht om bij het vaststellen van bestemmingsplannen en beheersverordeningen (en de bestemming van gronden) “rekening te houden met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten”. Hiermee is het Europese Verdrag van Malta (of Valletta) uit 1992, dat in 1998 door Nederland werd ondertekend, na vele jaren van voorbereiding in de Nederlandse wetgeving verankerd. Bij de implementatie van het Verdrag is in ons land dus een centrale rol toebedeeld aan gemeenten bij het instrument bestemmingsplan. Het uitgangspunt van ‘Malta’ is dat de restanten van vroegere samenlevingen, die overal in de bodem verborgen liggen, als gemeenschappelijk Europees erfgoed beschermd en beheerd moeten worden.¹

De Wamz heeft zijn doorwerking in de op 1 oktober 2010 van kracht geworden Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo), waarbij 20 verschillende vergunningenprocedures gebundeld zijn tot één procedure voor één vergunning, de omgevingsvergunning.²

Met de herziening van de Monumentenwet is de bevoegde overheid inzake behoud en beheer van het bodemarchief de gemeente. De gemeente Horst aan de Maas mag daarbij binnen de kaders van het bestemmingsplan en de algemene beginselen van behoorlijk bestuur haar eigen beleidsinhoudelijke en financiële afwegingen maken. Voorwaarde is dat het selectie- en vrijstellingenbeleid archeologisch-inhoudelijk is onderbouwd en bestuurlijk is vastgesteld.³ Dit betekent voor Horst aan de Maas dat:

- archeologische waarden in de planvormingsfase worden meegewogen in het ruimtelijk beleid;
- er naar wordt gestreefd dat archeologische resten zoveel mogelijk in de bodem bewaard blijven (‘behoud in situ’);

¹ Voor de verdragstekst, zie bijvoorbeeld: www.cultureelerfgoed.nl.

² Vanaf 1 januari 2012 zijn gemeenten verplicht, vanuit het Besluit ruimtelijke ordening (Bro), naast archeologie ook andere cultuurhistorische waarden mee te laten wegen in de totstandkoming van een bestemmingsplan. De kernnotie van de Wro betreft “een samenhangende afweging van alle belangen” en de opdracht uit het Bro is om “rekening te houden” met “aanwezige cultuurhistorische waarden en in de grond aanwezige of te verwachten monumenten”. De gemeente Horst aan de Maas werkt momenteel aan een integraal beleid op dit gebied.

³ Dat dit als voorwaarde mag worden opgevat, vloeit voort uit het gebruik van de term “in het belang van de archeologische monumentenzorg” in verschillende artikelen binnen hoofdstuk 5 (Archeologische monumentenzorg) van de Monumentenwet. Zie ook: Luinge 2012.

- van initiatiefnemers van bodem verstorende activiteiten gevraagd wordt archeologisch vooronderzoek te laten verrichten;
- de gemeente besluit of nader (voortgezet) onderzoek nodig is als een vindplaats niet kan worden ingepast of dat een gebied kan worden vrijgegeven;
- als behoud van een vindplaats niet mogelijk is, de initiatiefnemer verantwoordelijk is voor de kosten van opgraving, uitwerking en rapportage. Dit is het zogenaamde ‘veroorzakerprincipe’, ofwel het uitgangspunt van ‘de verstoorder betaalt’;
- in voorkomende gevallen de gemeente in een Programma van Eisen (mede) aangeeft welke onderzoeksvragen beantwoord dienen te worden en op welke wijze het onderzoek uitgevoerd dient te worden om dit te bewerkstelligen.

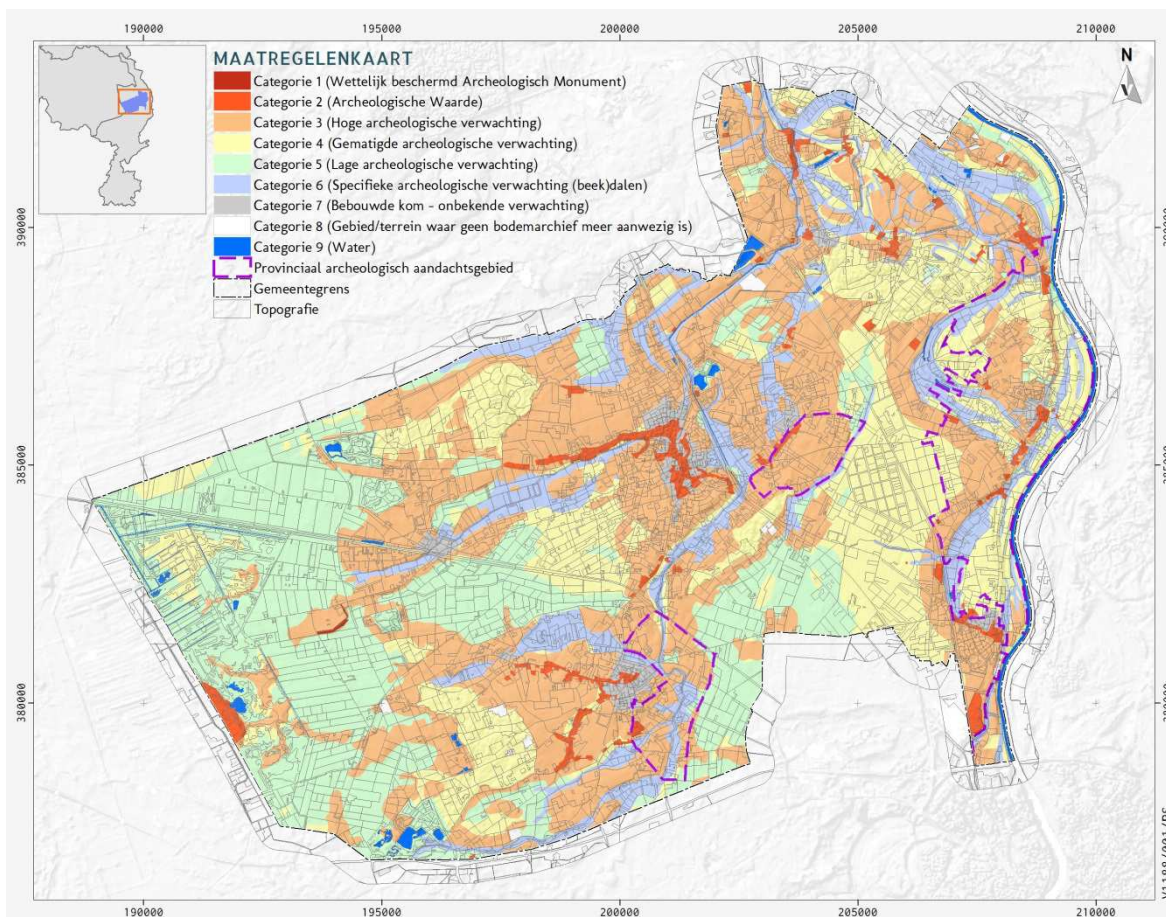
Hoe de belangenafweging uitvalt, is dus een kwestie van besluitvorming binnen de gemeente Horst aan de Maas. Het is duidelijk dat ook de Provincie Limburg en het Rijk stimuleren dat cultuurhistorische waarden zoveel mogelijk gezien worden als inspiratiebron voor ruimtelijke kwaliteit, het behoud en de versterking van de cultuurhistorische identiteit, de regionale eigenheid en de leefkwaliteit. Gecombineerd met de Wet ruimtelijke ordening (Wro) die op 1 juli 2008 in werking is getreden, is behoud en beheer van het bodemarchief daarmee integraal verankerd in het ruimtelijke ordeningsproces. Dit komt tot uitdrukking in het Besluit ruimtelijke ordening, waarin wordt gesteld dat de toelichting (van het bestemmingsplan) dient te bevatten “een beschrijving van de wijze waarop met de in de grond aanwezige of te verwachten monumenten rekening is gehouden” (Bro art. 3.1.6 sub 2a).

2.2 Gemeentelijk beleid in de periode 2008-2014

Op basis van de Wet op de archeologische monumentenzorg 2007 heeft Horst aan de Maas in 2008 haar verantwoordelijk voor de archeologie binnen de gemeentelijke organisatie opgepakt. Het meeste archeologische onderzoek wordt nu uitgevoerd door marktpartijen waarbij de initiatiefnemer (de ‘verstoorder’ van het bodemarchief) de kosten draagt. De selectieadviezen van het door deze archeologische bedrijven uitgevoerde vooronderzoek worden door de archeologisch adviseur van de gemeente getoetst op noodzakelijkheid en proportionaliteit aan de hand van de archeologische waarden-/verwachtingenkaart en de maatregelenkaart (*afbeelding 2*). Hierbij wordt gestreefd naar maatwerk zonder eventuele precedentwerking uit het oog te verliezen. Dit werk wordt uitgevoerd onder regie van, - en in nauw overleg met -, de plantoetsers van het Team Vergunningen. De laatste paar jaar is de efficiëntie verhoogd door in het voortraject van bestemmingsplanwijzigingen en aanvragen voor omgevingsvergunningen de noodzakelijkheid van archeologische vooronderzoek goed af te wegen in relatie tot de aard en omvang van het voorgenomen ruimtelijk initiatief.

De gemeente kent nog vele relatief landschappelijk ongerepte plekken (*afbeelding 1*), maar wordt ook gekenmerkt door hoog dynamische gebieden waar de agrobusiness de belangrijkste grondgebruiker is zoals het Floriade-gebied tegen de grens met Venlo. Tot en met medio 2014 zijn in de hele gemeente 401 archeologische (voor)onderzoeken uitgevoerd waarvan 276 onderzoeken vanaf het jaar 2008 (*afbeelding 3*).⁴ Dit zijn er gemiddeld 43 per jaar. Het overgrote deel betreft bureauonderzoek in combinatie met verkennend en/of karterend booronderzoek. Van de in totaal 26 uitgevoerde vooronderzoeken door middel van proefsleuven zijn er 21 uitgevoerd vanaf 2008 (ca. 7 % van het aantal onderzoeken). In dezelfde periode zijn zes definitieve archeologische onderzoeken in de vorm van opgravingen uitgevoerd (ca. 2 % totaal aantal onderzoeken). Het relatief lage percentage gravend onderzoek van nog geen 10 % kan verklaard worden uit het feit dat het vooronderzoek vaak uitwijst dat de bodem op de bewuste ontwikkellocaties zodanig is verstoord dat geen vervolgonderzoek (meer) noodzakelijk is. Voor initiatiefnemers is dit een relatief gunstige situatie omdat hiermee kosteneffectief een vrijstelling van de verplichting tot verder archeologisch (voor)onderzoek wordt verkregen.

⁴ Actualiteit Archis2 25 juni 2014.

Afbeelding 2 Maatregelenkaart van de gemeente Horst aan de Maas.

Indien tijdens het vooronderzoek wordt vastgesteld dat de bodem relatief intact is, blijkt het bodemarchief even rijk te zijn als in andere delen van de provincie. Als voorbeeld mag bijvoorbeeld gelden de opgraving op het Meterikse veld bij Meterik in 2006 waar een nederzetting uit de vroege middeleeuwen (de tijd van Karel de Grote) is aangetroffen met meer dan 40 plattegronden van gebouwen.⁵ Een ander voorbeeld is het onderzoek van het middeleeuwse Melderslo bij Museum de Locht in 2009.⁶ Ook onderzoek op het Hoogveld in Horst in 1999 (sporen uit de Midden-Steentijd, de IJzertijd en de Romeinse tijd)⁷ en De Krouwel in Sevenum in 2010 waar vele erven met huizen uit de Midden-IJzertijd (500-200 v. Chr.) zijn onderzocht⁸ hebben vele nieuwe inzichten opgeleverd over het dagelijkse leven in de pre- en protohistorie.

De algemene indruk is dat de uitvoeringspraktijk zoals deze in de afgelopen periode in de gemeentelijke organisatie vorm heeft gekregen goed werkt. Er is sprake van een verantwoorde regeldruk waarbij niet meer dan wettelijk 'moet' op de schouders van initiatiefnemers terecht komt. Onder de initiatiefnemers behoort in voorkomende gevallen uiteraard ook de gemeente zelf.

⁵ Gheysen *et al.* 2006; de Koning 2009..

⁶ Van Dijk 2009.

⁷ Verhoeven 2002.

⁸ Dyselinck 2013.

3 Aanvullende toelichting maatregelenkaart

3.1 Algemeen

In dit hoofdstuk komen een aantal thema's aan de orde die als aanvullende toelichting bedoeld zijn op de tekst van de beschikbare deelrapporten uit 2011.

3.2 Vergunningvrij bouwen

Na de inwerkingtreding van de Wet op de archeologische monumentenzorg (Wamz) in 2007, is op 1 oktober 2010 de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) van kracht geworden en het daarbij behorende Besluit omgevingsrecht (Bor). Wat hierbij in het kader van de archeologie van belang is, is dat de wetgever uit oogpunt van deregulering en vermindering van administratieve lasten, de mogelijkheid om bouwwerken te realiseren zonder dat daarvoor een omgevingsvergunning is vereist, heeft verruimd. Hierdoor is het mogelijk dat er vergunningsvrij bouwwerken kunnen worden gerealiseerd die kleiner zijn dan 150 m². Het oppervlakte vergunningsvrij bouwen is afhankelijk van het bebouwingsgebied. Bij beschermde monumenten en stads- en dorpsgezichten geldt dit niet en is altijd een omgevingsvergunning vereist. In het kader van de Modernisering Monumentenzorg (MoMo) is het echter wettelijk mogelijk bij beschermde monumenten en in stads- en dorpsgezichten vergunningsvrij te bouwen in het achtererfgebied.

3.3 De grens van 50 jaar en ouder

Formeel gesproken heeft archeologie betrekking op alle zaken 'ouder dan vijftig jaar' die in de bodem verborgen zitten. In haar archeologiebeleid zal de gemeente zich echter in eerste instantie richten op het bodemarchief uit de prehistorie, Romeinse tijd, Vroege en Late Middeleeuwen en de vroegmoderne tijd (Nieuwe Tijd), met als voorlopige einddatum circa 1850 wanneer de inrichting van de ruimte een vaste vorm heeft aangenomen (kadastrale minuten). Vanaf 1850 is in eerste instantie het cultuurhistorisch beleid van de gemeente richtinggevend. Gezien de keuze voor een helder en doelmatig ruimtelijke-orderingsscenario voert de gemeente in het kader van haar archeologiebeleid vooralsnog dus geen actief beleid op beheer en behoud van zeer jonge archeologische resten uit de 19^e en 20^e eeuw. Of de gemeente een beleidsmatige taak voor zichzelf ziet weggelegd in de zorg voor het behoud van de informatiewaarde van jongere fenomenen zoals 19^e-eeuwse huizen en industriële/ambachtelijke objecten, 20^e-eeuwse nieuwstichtingen zal steeds een afweging in de bredere context van het gemeentelijk cultuurhistorische beleid zijn. Een aparte categorie vormen sporen in de bodem uit de Tweede Wereldoorlog, waar momenteel vanuit de maatschappij grote belangstelling voor bestaat en waar door de inzet van archeologische methoden en technieken van onderzoek belangrijke nieuwe informatie kan worden verkregen.

3.4 Onderscheid tussen archeologische waarden en verwachtingen

In de monumentenwet wordt qua vrijstellingsregiem geen onderscheid gemaakt tussen bekende waarden en verwachte waarden (verwachtingen). Het ligt evenwel in de rede om met een terrein met bekende archeologische complexen, zoals bijvoorbeeld een urnenveld uit de late prehistorie, anders om te gaan dan met terreinen waarvoor weliswaar een 'hoge' of 'middelhoge' verwachting voor archeologie geldt, maar waarvan de archeologische waarde nog moet blijken uit nader onderzoek. Dit principe wordt feitelijk ook door de rijksoverheid gehanteerd bij de omgang met haar wettelijke beschermde monumenten (altijd vergunningplichtig). Bij de invulling van het gemeentelijk beleid wordt dus onderscheid gemaakt tussen (gewaardeerde) terreinen en archeologische verwachtingszones.

3.5 Archeologische terreinen

Bij de opzet van de waarden- en verwachtingenkaart is aandacht besteed aan de volgende categorieën:

- Terreinen die wettelijk beschermd zijn vanwege de duidelijkheid wel opgenomen, hoewel ze formeel niet onder het gemeentelijk beleid vallen;
- Alle terreinen van de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van de provincie Limburg en de RCE zijn opgenomen. Er is geen onderscheid aangebracht tussen de verschillende AMK-categorieën, omdat geen navolgbare criteria voorhanden zijn voor dit onderscheid. Onder de AMK-terreinen vallen ook de historische dorpskernen;
- Er is niet voor gekozen 'waarnemingen' waarvan de archeologische waarde en begrenzing niet met zekerheid kan worden vastgesteld als terreinen van archeologische waarde op de maatregelenkaart (beleidskaart) op te nemen. Uiteraard geldt ter plaatse wel de onderliggende verwachtingswaarde;⁹
- Bij een eventuele verdere inventarisatie en analyse van cultuurhistorische elementen met een archeologische component kunnen in de nabije toekomst categorieën naar voren gekomen die de gemeente als van archeologische waarde aanmerkt. Te denken valt aan bijvoorbeeld aan historische boerderijlocaties, watermolens en terreinen met sporen uit de Tweede Wereldoorlog.

3.6 Gemeentelijke archeologische monumenten

In principe is het mogelijk om terreinen aan te wijzen als *gemeentelijk archeologisch monument* op basis van een (herziene) Erfgoedverordening. Hierbij kan worden gedacht aan een representatieve selectie van voor de gemeente 'beeldbepalende' archeologische monumenten. Het aanwijzen van een gemeentelijk archeologisch monument zou bijvoorbeeld ook aan de orde kunnen zijn wanneer een archeologische vindplaats wordt bedreigd door een mogelijke bodemingreep en er geen juridische gronden zijn om dit te voorkomen. Het uitgangspunt is echter om terughoudend te zijn met het aanwijzen op dergelijke gronden. Het archeologische belang wordt primair gediend door middel van een goede communicatie en samenwerking met terreineigenaren, draagvlakverbreding en een effectief toezicht- en handhavingbeleid. De gemeente overweegt voorts nog niet om op korte termijn archeologische monumenten aan te wijzen.

3.7 Gebieden met een archeologische verwachting

Op de beleidskaart zijn de verwachtingsgebieden van de kaart uit 2011 (2013) overgenomen (*afbeelding 1*). Het betreft zones met een hoge verwachting, gematigde verwachting, onbekende verwachting (bebouwde kom), lage verwachting, specifieke (beekdal-)verwachting en geen verwachting. Rekening moet worden gehouden met het feit dat voor de Maas eveneens een vrijstellingsoppervlak geldt.

3.8 Vrijstelling in het kader van normaal (agrarisch) grondgebruik

Voor het gemeentelijk grondgebied zijn bij het opstellen van de drie rapporten voor de onderbouwing van de verwachtingenkaart de beschikbare archeologische basisrapporten met betrekking tot het vooronderzoek geraadpleegd en zijn gegevens over de diepte van de verstoring, de dikte van de bouwvoor en/of de enkeerdgrond nagetrokken. Als generieke maatregel voor het gehele gemeentelijk grondgebied wordt een ontheffing voor bodemingrepen tot een diepte van 50 cm beneden het maaiveld (en die binnen een bepaalde oppervlakte blijven, zie hierna *paragraaf 3.11*) verantwoord geacht. Dit is conform het huidige gemeentelijke beleid voor het landelijk gebied.¹⁰

⁹ Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld het beleid in de gemeente Venray. Uiteraard zullen de archeologische waarnemingen een rol spelen indien een archeologisch bureauonderzoek aan de orde is.

¹⁰ Voor deze relatief ruime maatvoering wordt een bevestiging gevonden in het in 2012 uitgevoerde verstoringsdiepteonderzoek in de buurgemeente Peel en Maas (Ten Broeke 2012).

Deze diepte wordt ook voor de bebouwde kom buiten de historische kernen voorgesteld omdat de huidige grens van de bebouwde kom in archeologisch opzicht recent is en gebieden omsluit die relatief recentelijk nog in agrarisch gebruik waren.

Voor archeologisch waardevolle terreinen wordt een dieptemaat van 30 cm gehanteerd. Dit is inclusief de historische kernen die op de AMK voorkomen. Over de ontwikkelingsgeschiedenis en culturele biografie van de historische kernen is momenteel nog zeer weinig bekend en deze vormen dan ook kennislacunes.¹¹

Vrijstelling tot een diepte van 50 cm beneden maaiveld in verwachtingszones is altijd van toepassing. Dat betekent dat in deze zones met een archeologische verwachting tot die diepte geen onderzoekseisen gelden. Archeologisch-inhoudelijk is deze keuze goed te motiveren omdat de praktijk uitwijst dat de moderne bouwvoor (dat wil zeggen de verstoorde bovengrond) in het algemeen gelijk aan of dikker dan de bovengenoemde 50 cm is. Door het intensieve gebruik van de bovengrond (zowel in bebouwd als buitengebied), grootschalig bodemverzet en moderne landbouw- en grondbewerkingstechnieken (ploegen, scheuren, etc.) is in de praktijk van het archeologisch onderzoek de kans daarmee zeer gering dat zich binnen 50 cm onder het maaiveld een in archeologische zin goed leesbaar vlak bevindt. Met de generieke dieptemaat van 50 cm wordt ingespeeld op de gangbare bewerkingdiepten van het reguliere agrarische grondgebruik en wordt voorkomen dat reguliere grondbewerking onder de archeologische vergunningsplicht valt.

Op de vergunningverlening voor nieuwe bouwwerken in de bebouwde kom heeft de iets strengere vrijstellingsdiepte van 30 cm geen effect: de verstoring is ook vrijwel altijd dieper dan 50 cm omdat een bouwput of de sleuf voor een randfundering doorgaans tot op 70 cm beneden het maaiveld wordt uitgegraven.

Bij de keuze voor ontheffing van de archeologische onderzoeksplicht in relatie tot de diepte van verstorende bodemingrepen is, naast de inhoudelijke motivering, waar mogelijk mede afgestemd op de beleidsontwikkeling in de buurgemeenten Peel en Maas¹² en Venray.¹³

3.9 Eerder uitgevoerd onderzoek - archeologievrijverklaring

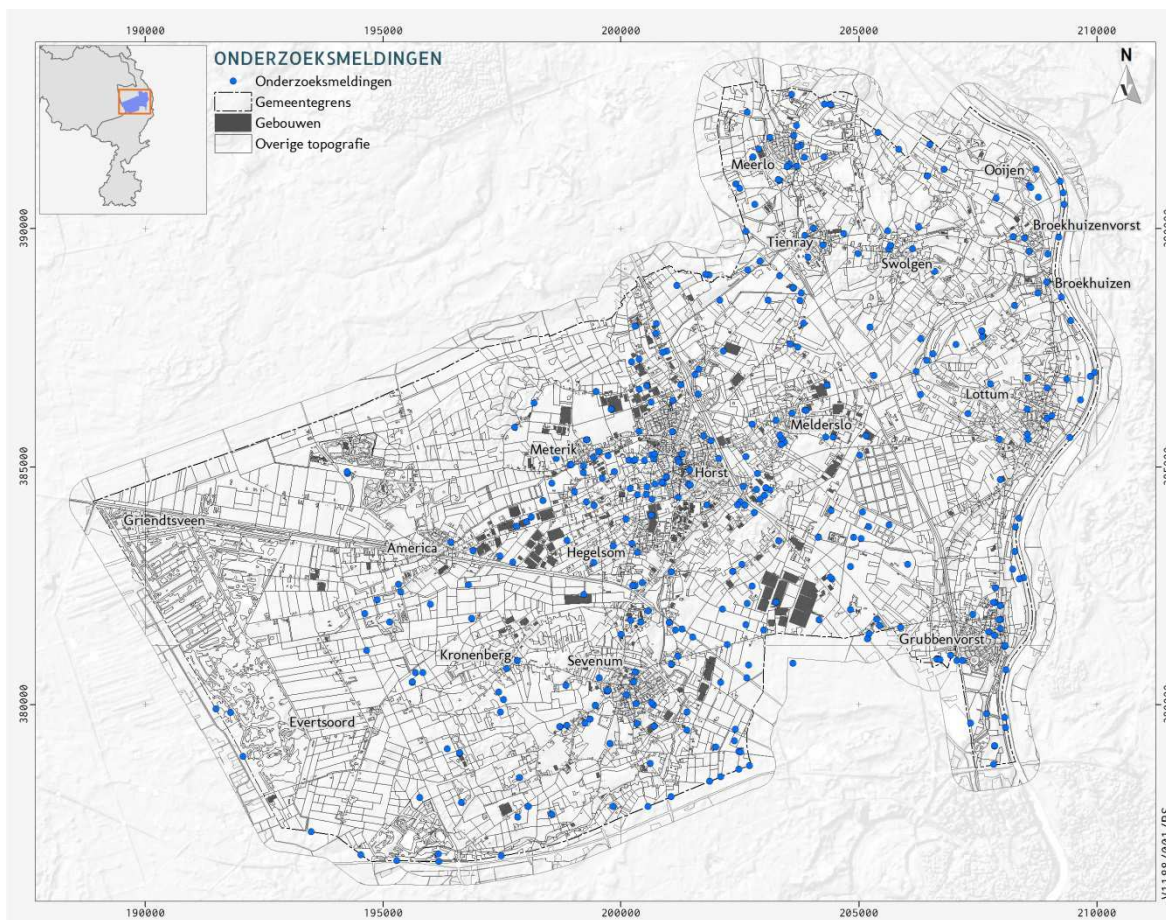
Als uitvloeisel van het geldende archeologiebeleid zijn in de gemeente Horst aan de Maas in principe ook locaties of terreinen aanwezig waar het AMZ-proces al op van toepassing is geweest en waarvoor diensgevolge géén of een aangepaste onderzoeksplicht geldt. Voorbeelden zijn (objectief aangetoonde) verstoorte terreinen en terreindelen waar een definitief archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden. Uiteraard komen er steeds terreinen bij waar het AMZ-proces aan de orde is (geweest). Bij inventariserend veldonderzoek blijkt dat in 80% van de gevallen de bodemopbouw op de onderzoekslocaties verstoord is waardoor verder onderzoek niet zinvol is.¹⁴ Deze terreinen zijn indicatief aangegeven naar de stand van medio 2014 (*afbeelding 3*).

¹¹ Zie voor de maatvoering m.b.t. historische b.v.: Lauwerier *et al.* 2011.

¹² Zie onder andere Ten Broeke 2012; Beleidsplan Peel Archeologie gemeente Peel en Maas (2011).

¹³ Archeologische beleidsregels Venray 2013; Moonen 2008.

¹⁴ De locaties met een verstoorte bodemopbouw kunnen niet worden gebruikt om het verwachtingsmodel dat ten grondslag ligt aan de verwachtingenkaart te toetsen. De verwachtingenkaart uit 2010 kan dus vooralsnog niet worden herzien.

Abbeelding 3 Archeologisch vooronderzoek in de gemeente Horst aan de Maas tot en met derde kwartaal 2014.

3.10 Mogelijk diep verstoorte gebieden

In het centrum van Meerlo, Horst, Sevenum en in de andere dorpskernen komen ongetwijfeld onder recente bebouwing diep verstoorte delen voor. Deze gebieden zijn niet geïnventariseerd in het kader van de verwachtingenkaart. Bij de gemeente Horst aan de Maas zijn verstoringgegevens door bebouwing vanaf circa 1950 tot heden bekend. Specifieke aandacht voor dit type verstoring bij aanvang van het bureauonderzoek, zal duidelijkheid kunnen verschaffen in hoeverre voortgezet archeologisch onderzoek noodzakelijk is.

3.11 Verdere aandachtspunten bij de implementatie van het archeologiebeleid

Excessieve kostenregeling

In principe zijn de kosten die voortvloeien uit de toepassing van de Monumentenwet voor rekening van de initiatiefnemer (het 'verstoorder betaald' principe). De gemeente Horst aan de Maas beschikt voorsnog niet over een archeologisch noodfonds dat voorziet in een tegemoetkoming in de kosten bij buitenproportionele uitgaven voor gravend archeologische onderzoek in relatie tot planontwikkeling.

Erfoegededucatie en publieksbereik

In het kader van een breed cultuurhistorisch beleid kan het goed zijn na te denken over beleid op dit gebied richting de burger. Minimaal noodzakelijk lijkt een inleiding op de website van de gemeente over het beleid ten aanzien van de archeologie.

Onderhoud en actualisatie archeologiebeleid

Het archeologiebeleid van de gemeente Horst aan de Maas en de daaraan ten grondslag liggende onderbouwing in de vorm van waarden- en verwachtingenkaarten dienen periodiek te worden geactualiseerd op basis van voortschrijdend inzicht en geldende wet- en regelgeving. Een goed evaluatiemoment is in 2017, een jaar nadat naar verwachting de nieuwe Erfgoedwet van kracht is worden.

4 Gemeentelijk ontheffingsbeleid archeologie

4.1 Inleiding

Een belangrijke maatwerk-optie voor de invulling van de gemeentelijke archeologische zorgplicht, is de ruimte die de Monumentenwet biedt voor een op het gemeentelijk grondgebied toegesneden ontheffingsbeleid.

Om te voorkomen dat bij ruimtelijke ontwikkelingen een initiatiefnemer onevenredig wordt belast met kosten voor archeologie wordt in artikel 41a van de Monumentenwet gesteld dat ingrepen van 100 m² of minder niet onder de werking van de Monumentenwet vallen. In het betreffende artikel wordt daaraan toegevoegd dat de gemeenteraad een afwijkende oppervlakte kan vaststellen. De mogelijkheid tot bijstelling van de 100 m²-grens (zowel naar boven als beneden) biedt voor gemeenten de ruimte om de beleidsmatige omgang met het bodemarchief af te stemmen op de plaatselijke situatie.¹⁵ Voorwaarde is dat het selectie- en ontheffingsbeleid archeologisch-inhoudelijk onderbouwd en bestuurlijk is vastgesteld.¹⁶ De toelichting op de maatregelenkaart in combinatie met de onderbouwing daarvan op basis van de waarden-/verwachtingenkaart zoals gepresenteerd in de drie reeds aanwezige deelrapporten geeft hier invulling aan. In dit hoofdstuk wordt het ontheffingsbeleid gerecapituleerd en verder geëxpliciteerd.

4.2 Vrijstellingsoppervlakten (maatregelcategorieën)

De toelichtende rapporten op de maatregelenkaart vormt de wetenschappelijke en ruimtelijke onderbouwing voor het hier geformuleerde gemeentelijke beleid en de gehanteerde onderzoeks- en ontheffingsregeling. De regeling wordt (door middel van dubbelbestemmingen) planologisch verankerd in de gemeentelijke bestemmingsplannen en gekoppeld aan de omgevingsvergunning. Op deze manier wordt door de gemeente Horst aan de Maas voldaan aan de eisen van Monumentenwet, Wro en Bro, terwijl tegelijkertijd een goede gemeentelijke balans is aangebracht tussen het behoud van archeologische informatie (de zorg voor het bodemarchief) en economisch-maatschappelijke criteria (tijd, kosten, procedures, regeldruk – zowel voor de burger c.q. veroorzaker als voor het de bevoegde overheid).

Op de archeologische beleidskaart van Horst aan de Maas is het gemeentelijk grondgebied opgedeeld in zes (effectieve) maatregelcategorieën, die inzichtelijk maken of, en zo ja waar en wanneer archeologisch (voor)onderzoek nodig is bij ruimtelijke planvorming en bodemingrepen, en welke onderzoekseisen en ontheffingen daarbij gelden (*tabel 1*; effectief: categorieën 2 t/m 7). De maatvoering is ongewijzigd ten opzichte van de categorieën in de rapporten uit 2011 met de volgende uitzonderingen. De categorie 7 ‘bebouwde kom met een onbekende verwachting (buiten de historische kern)’ is qua maatvoering gelijkgesteld aan die van gebieden met een hoge archeologische verwachtingswaarde (500 m²). De argumentatie daarbij is dat de (naoorlogse uitbreidingen bijna altijd grenzen aan gebieden met een hoge verwachtingswaarde (esgebieden)).¹⁷ Verder is bij categorie 5 ‘gebied /terrein met een lage archeologische

¹⁵ Archeologisch (voor)onderzoek in plangebieden met een klein oppervlak levert niet altijd betekenisvolle sporen of zinvolle informatie op. Anderzijds kan een ingreep van *minder* dan 100 m² op een al bekende vindplaats of binnen historische woonkernen grote schade toebrengen aan het bodemarchief. Bij de afweging of archeologisch vooronderzoek nodig is kan dus een kosten/baten-analyse worden gemaakt, waarbij de maatschappelijke kosten kunnen worden afgezet tegen de wetenschappelijke baten (‘kenniswinst’).

¹⁶ Dat dit als voorwaarde mag worden opgevat, vloeit voort uit het gebruik van de term “in het belang van de archeologische monumentenzorg” in verschillende artikelen binnen hoofdstuk 5 (Archeologische monumentenzorg) van de Monumentenwet).

¹⁷ Hierdoor zal ook ter weerszijde van de grens tussen bebouwde kom en buitengebied meestal eenzelfde maatregelcategorie gelden.

verwachting' de vrijstellingsgrens van 10.000 m² opgeheven. Hier wordt aangesloten bij het beleid van onze buurgemeente Peel en Maas en Venray.¹⁸

Tenslotte moet bij categorie 9 een uitzondering worden gemaakt voor de Maas. Conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) Waterbodems (versie 3.1 Deel II Protocol 4102) wordt bij (archeologisch relevante) wateroppervlakten ook als eerste stap in het archeologisch proces een bureauonderzoek voorgeschreven. Het doel van het bureauonderzoek is het verwerven van informatie aan de hand van bestaande bronnen over bekende of verwachte archeologische waarden (zowel onder als boven water), binnen een omschreven gebied. Het resultaat is een standaard rapport met een gespecificeerde archeologische verwachting op basis waarvan een beslissing genomen kan worden ten aanzien van een eventueel vervolgonderzoek. Vooralsnog is geen gemeentelijk vrijstellingsoppervlak bepaald. Bij initiatieven die de waterbodem roeren over een oppervlak groter dan 100 m² dient contact met de gemeente worden opgenomen over eventueel noodzakelijk archeologisch vooronderzoek.

Er wordt onderscheid gemaakt tussen archeologische *waarden/bekende terreinen* en archeologische *verwachtingen*. Bij het voorschrijven van archeologisch (voor)onderzoek bij de verschillende maatregelcategorieën is uitgegaan van een zo effectief mogelijke inzet op archeologie, en de eisen van een 'normaal' ruimtegebruik en ruimtelijke ontwikkeling. Dat wil zeggen dat de maatschappelijke kosten die het archeologiebeleid met zich meebrengt in verhouding moeten staan tot de verwachte wetenschappelijke opbrengst. Daarvoor is een regeling opgesteld waarbij bodemingrepen worden vrijgesteld van archeologisch (voor)onderzoek zolang deze niet dieper gaan dan (30) 50 cm beneden maaiveld (zie voor de dieptemaat *paragraaf 3.3*). Wanneer de planvorming wel dieper reikt is per categorie een specifiek (maximaal) bruto verstoringsoppervlak vrijgesteld in het geval van een nieuw bouwkaavel, nieuwe bestemming of nieuw plangebied (zie *tabel 1*). Bij uitbreiding in bestaande situaties is het netto oppervlak bepalend (zie hierna *paragraaf 4.3*)

Maatregelcategorieën gemeente Horst aan de Maas			
Categorie	Omschrijving	Maximaal verstoringsoppervlak (m ²)	Diepte (cm)
1	Wettelijk beschermde archeologische monumenten/gemeentelijke monumenten	altijd vergunningsplichtig (via Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)	-
2	Gebied/terrein van archeologische waarde (inclusief AMK-dorpskernen)	100	30
3	Gebied/terrein met een hoge archeologische verwachting	500	50
4	Gebied/terrein met een gematigde archeologische verwachting	2.500	50
5	Gebied/terrein met een lage archeologische verwachting	geen onderzoeksverplichting	50
6	Gebied/terrein met een specifiek archeologische verwachting (beekdalen/oude Maasgeulen)	2.500	50
7	Bebouwde kom (onbekende archeologische verwachting buiten historische kern)	500	50
8	Gebied/terrein waar geen bodenarchief (meer) aanwezig is	geen onderzoeksverplichting	-
9	Water	geen onderzoeksverplichting m.u.v. de Maas*	-

Tabel 1 Vrijstellingsdiepten en vrijstellingsoppervlakten gemeente Horst aan de Maas (2014) bij nieuwe planvorming. *: Zie tekst.

Bij de keuze voor ontheffing van de archeologische onderzoeksverplichting in relatie tot de omvang van verstorende bodemingrepen is, naast de inhoudelijke motivering, waar mogelijk aangesloten bij de beleidsontwikkeling in de buurgemeenten Peel en Maas¹⁹ en Venray.²⁰

¹⁸ Deze gebieden blijven wel op de kaart aangeduid als gebieden met een lage verwachting.

Geen archeologieverplichting geldt voor gebieden waarvoor aangetoond is of kan worden dat er geen archeologische sporen verwacht kunnen worden. Op de maatregelenkaart zijn enkele grote verstoringen aangegeven, waaronder niet-historisch water (categorie 8). De gebieden waar archeologisch (voor)onderzoek heeft plaatsgevonden en waarover selectiebesluiten zijn genomen, zijn indicatief aangegeven op detailkaarten behorende bij de rapportages naart de 'stand' van 2011 (categorie 9). Een actueel overzicht van de feitelijk vrijgegeven gebieden wordt per casus bijgehouden door de gemeente.

4.3 Onderzoeksverplichting

Bij overschrijding van de grootte van het verstoringsoppervlak en de diepte, zoals weergegeven in de tabel 1 (*paragraaf 4.2*), wordt van de initiatiefnemer gevraagd vast te stellen wat de gevolgen zijn van de geplande bodemingreep voor het bodemarchief en dit te (laten) onderbouwen door middel van een archeologisch bureauonderzoek en een daarna volgend veldonderzoek door middel van boringen (IVO-overig: verkennende, dan wel karterende fase).

Bij de onderzoeksplicht wordt aanvullend onderscheid gemaakt tussen initiatieven voor nieuwe en voor bestaande locaties conform *tabel 2*.

Nadere uitwerking onderzoeksverplichting gemeente Horst aan de Maas	
Uitgangspunt	Methode
Nieuwe bouwkaavel/bestemming/plangebied	De oppervlakte van het totale plangebied is bepalend. <i>Het gehele plangebied zal vrijgegeven worden zodat archeologie in de toekomst geen beperkingen meer zal opleveren.</i>
Bestaande situatie	Het netto oppervlakte van de uitbreiding is bepalend. <i>Voorbeelden:</i> <i>Gebieden met een hoge archeologische verwachting:</i> - <i>Uitbreiding kleiner dan 500 m²: geen onderzoeksverplichting;</i> - <i>Sloop en herbouw op dezelfde locatie: geen onderzoeksverplichting;</i> - <i>Sloop en herbouw op dezelfde locatie mét uitbreiding: als de uitbreiding buiten de reeds eerder bebouwde locatie kleiner is dan 500 m²: geen onderzoeksverplichting</i>

Tabel 2 Nadere uitwerking onderzoeksplicht gemeente Horst aan de Maas.

Eerder is in *paragraaf 3.4* al aangegeven dat bij het tot op heden uitgevoerde inventariserende veldonderzoek is gebleken dat in meer dan 80% van de gevallen de bodemopbouw op de bewuste onderzoekslocaties verstoord is. Dit betekent dat als dit ter plaatse van een initiatief wordt vastgesteld, het archeologisch proces als beëindigd kan worden beschouwd. Er is dan geen sprake meer van een onderzoeksverplichting, de locatie kan worden 'vrijgegeven'.

Indien wel een gaaf bodemprofiel aanwezig is in combinatie met (te verwachten) archeologische vondsten, zijn er twee mogelijkheden. Of wel worden de waarden ongestoord in de grond met rust gelaten ('behoud *in situ*'), of het onderzoek wordt voortgezet (proefputten) om tot een waardestelling te komen waarover de gemeente een selectiebesluit neemt ten aanzien definitief onderzoek (opgraven) of eventueel ruimtelijke inpassing.

Archeologische onderzoek wordt uitgevoerd door erkende archeologische bedrijven die werken conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, geldende versie 3.3). De KNA wordt onderhouden door de Stichting Beheer Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB). Op de website van de SIKB is

¹⁹ Zie onder andere Ten Broeke 2012; Beleidsplan Peel Archeologie gemeente Peel en Maas (2011).

²⁰ Archeologische beleidsregels Venray; Moonen 2008.

verdere informatie te vinden over de KNA en het proces van archeologische monumentenzorg (www.sikb.nl).

Literatuur

- BROEKE, E.M. TEN, 2012: *Verstoringsdiepteonderzoek gemeente Peel en Maas*, Doetinchem (Econsultancy-rapport 12021140).
- GHEYSEN, K./H. VANNESTE/C. VERBEEK, 2006: *Horst aan de Maas-Meterik (L). Kempweg*, Tilburg (BILAN-rapport 2007-119).
- HEERINGEN, R.M. VAN /R. SCHRIJVERS, 2011A (2013): *Toelichting op de archeologische maatregelenkaart van de gemeente Horst aan de Maas. Deelgebied Horst aan de Maas*, Amersfoort (Vestigia-rapport V585).
- HEERINGEN, R.M. VAN /R. SCHRIJVERS, 2011B (2013): *Toelichting op de archeologische maatregelenkaart van de gemeente Horst aan de Maas. Deelgebied Meerlo-Wanssum*, Amersfoort (Vestigia-rapport V586).
- HEERINGEN, R.M. VAN /R. SCHRIJVERS, 2011C (2013): *Toelichting op de archeologische maatregelenkaart van de gemeente Horst aan de Maas. Deelgebied Sevenum*, Amersfoort (Vestigia-rapport V587).
- DIJK, X.C.C. VAN, 2009: *Middeleeuws Melderslo - onderzoeksgebied De Locht te Melderslo, gemeente Horst aan de Maas: archeologisch vooronderzoek (inventariserend veldonderzoek in de vorm van proefsleuven) en een archeologische opgraving*, Weesp (RAAP-rapport 1912).
- DYSELINCK, T., 2013: *Sevenum-De Krouwel. Opgraving, 's-Hertogenbosch* (BAAC-rapport A-10.0164).
- GROOT, T. DE/A. KOEKLKOREN/M. LOBBES/B.I. SMIT, 2011: Effecten van vrijstellingen voor archeologisch erfgoed, in: Lauwerier *et al.* 2011, 85-135.
- KONING, J. DE, 2009: *Horst a/d Maas (L) - Meterik, Meterikse veld: definitieve opgraving*, Tilburg (Bilan-rapport 100).
- LAUWERIER, R.C.G.M./T. DE GROOT/B.J.H. VAN OS/L. THEUNISSEN (RED.), 2011: *Vragen over Malta. Onderzoek naar de effectiviteit van de onderzoeksketen, sluipende degradatie en de effecten van vrijstellingen*, Amersfoort (Rapportage Archeologische Monumentenzorg 196).
- LUINGE, R.A.C., 2011: *Bouwen, ruimte en archeologie. Een uitleg over het juridische kader van de archeologie*, Gouda (Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer; www.sikb.nl).
- MOONEN, B.J., 2008: *Begrensd verleden. Een archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart en de cultuurhistorische waardenkaart voor de gemeente Venray. Deel I; toelichting op de archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart en cultuurhistorische waardenkaart*, Weesp (RAAP-rapport 1482).
- PROVINCIE LIMBURG, AFDELING CULTUUR, WELZIJN EN ZORG, 2008: *Provinciale archeologische aandachtsgebieden. Archeologisch selectiedocument. Maastricht (13 maart 2008 Piet van der Gaauw Cluster Erfgoed Afdeling Cultuur, Welzijn en Zorg)*, Maastricht.
- VERHOEVEN, A., 2002: *Horst Hoogveld-Oost*, Bunschoten (ADC-rapport 122).

Digitale bronnen

- Actueel Hoogtebestand Nederland: www.ahn.nl.
- Archeologisch Informatiesysteem (Archis): <http://archis2.archis.nl/archisii/html/index.html>.
- Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer: www.sikb.nl.

Bijlagen

Het archeologische beleid van de gemeente Horst aan de Maas is vastgelegd in de hieronder genoemde stukken. Het beleid heeft rechtskracht nadat het is vastgesteld door de raad.

Maatregelenkaart

Samengestelde maatregelenkaart voor het grondgebied van de huidige gemeente met als ondergrond de GBKN (1:10.000) met daarin opgenomen de aandachtgebieden van de provincie Limburg.²¹ De kaart is als PDF opgemaakt ten behoeve van de website en als digitaal bestand (GIS-polygonen) ten behoeve van de gemeentelijke viewer (zie ook *afbeelding 2* in het huidige rapport als voorbeeld). De kaart en de begrenzingen van de maatregelcategorieën zijn identiek aan die welke in de drie deelrapport uit 2011 (2013) zijn opgenomen.

Deelrapporten

De onderbouwing van de maatregelenkaart is opgenomen in de volgende deelrapporten:

- Toelichting op de archeologische maatregelenkaart van de gemeente Horst aan de Maas. Deelgebied Horst aan de Maas, Amersfoort (Vestigia-rapport V585), 2011 (2013).
- Toelichting op de archeologische maatregelenkaart van de gemeente Horst aan de Maas. Deelgebied Meerlo-Wanssum, Amersfoort (Vestigia-rapport V586), 2011 (2013).
- Toelichting op de archeologische maatregelenkaart van de gemeente Horst aan de Maas. Deelgebied Sevenum, Amersfoort (Vestigia-rapport V587), 2011 (2013).

Oplegnotitie

Het betreft hier het voorliggende rapport:

- Actualisatie van de archeologische maatregelenkaart van de gemeente Horst aan de Maas (Vestigia-rapport V1188), 2014.

²¹ Provincie Limburg (2008)

This text was set using the following freely available font software:

Allerta Copyright (c) 2010, Matt McInerney (<http://pixelspread.com>),
with Reserved Font Name Allerta.

Inconsolata_dz Copyright (c) 2006, Raph Levien (<http://www.levien.com>),
with Reserved Font Name <Inconsolata>.
Copyright (c) 2009, David Zhou (<http://blog.nodnod.net/>)
with Reserved Font Name <Inconsolata_dz>.

Molengo_Vestigia Copyright (c) 2007, Denis Moyogo Jacquerye,
with Reserved Font Name <Molengo>.
Copyright (c) 2011, Vestigia BV Archeologie & Cultuurhistorie (www.vestigia.nl),
with Reserved Font Name <Molengo_Vestigia>; available at www.vestigia.nl/fonts.

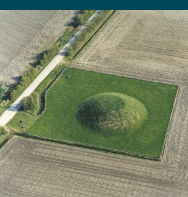

This Font Software is licensed under the SIL Open Font License, Version 1.1.
The license is available with a FAQ at: <http://scripts.sil.org/OFL>

Vestigia BV *Archeologie & Cultuurhistorie*
Spoorstraat 5
3811 MN Amersfoort
Nederland

Telefoon 033 277 92 00
Fax 033 277 92 01
E-mail info@vestigia.nl
Website www.vestigia.nl

K.v.K. Gooi- en Eemland 32078894

Erfgoedingenieurs

“Engineering the past, creating the future”

